

Veel meer vrouwen graag

Voor een feminisering van de politiek

Rita Mulier

Opdrachthouder emancipatiezaken bij de Vlaamse Gemeenschap

Vrouwen ondervinden nog steeds te veel hindernissen om actief deel te kunnen nemen aan de politiek. Wetten en quota's die vrouwen in de politiek brengen, zijn dus noodzakelijk.

Vrouwen zijn nog steeds dun gezaaid in het politieke bedrijf. Die problematiek houdt heel wat geesten bezig, zeker met de verkiezingen in het verschiet. Gelukkig blijft het niet bij mentale onrust alleen. Er worden ook concrete initiatieven genomen om de zaak vooruit te helpen. Zo heeft het parlement onlangs zijn goedkeuring gegeven aan het wetsontwerp ter bevordering van een evenwichtige verdeling van mannen en vrouwen op de kandidatenlijsten voor de verkiezingen. De uitdrukkelijke bedoeling van indieners Smet en Tobback is meer vrouwen op verkiesbare plaatsen te brengen. Daarnaast worden er opnieuw en over de partijgrenzen heen campagnes gevoerd voor een paritaire democratie en een betere vertegenwoordiging van vrouwen bij de gemandateerden.

Het wetgevende initiatief en de campagnes zullen beslist positieve effecten hebben. Toch blijft een betere vertegenwoordiging van vrouwen in de politiek een moeilijk punt. Velen vragen zich af waar het schoentje wringt. Anderen hebben er simplistische verklaringen voor. Redenen genoeg dus om even op een rijtje te zetten welke mechanismen een rol spelen bij het behoud van de dominante rol van mannen in de politiek.

Politieke belangstelling

Vooreerst is uit onderzoek zeer duidelijk ge-

bleken dat vrouwen minder belangstelling hebben voor de politiek dan mannen. Bekijken we even de aparte analyse voor mannen en vrouwen uit het artikel van Ann Carton dat verscheen onder de titel *Blijft politiek een mannenzaak? Een balans op basis van de resultaten van het onderzoek naar de politieke houdingen van Vlaamse vrouwen en mannen*. Ann Carton wijst op drie betekenisvolle verschillen in politieke betrokkenheid bij de vergelijking van mannen onder elkaar en vrouwen onder elkaar. De volgende drie factoren zijn relevant:

- het gevoel van politieke machteloosheid;
- het niveau van het genoten onderwijs;
- de al dan niet traditionele opvatting over sexerollen-patronen.

Die drie factoren beïnvloeden ook bij vrouwen het niveau van hun politieke belangstelling. In het onderzoek valt duidelijk op, dat bij elke van die drie factoren de politieke belangstelling van de vrouwen lager blijft dan de politieke belangstelling van de mannen. Het effect is bij mannen zeer sterk op de groep die voor deze belangstelling hoog scoort, bij de vrouwen is het belangrijkste effect te vinden in het vergroten van de groep die een middelgrootte belangstelling heeft voor politiek (zie tabel 1). De auteur concludeert dan ook dat een deel vrouwen in principe klaar staat voor het opnemen van politieke verantwoordelijkheid.

Tabel I

Effect van respectievelijk politieke machteloosheid, onderwijsniveau en rolopvatting op politieke belangstelling uitgedrukt in proporties (telkens gecontroleerd voor de overige in de analyse betrokken variabelen). Aparte analyse voor mannen én vrouwen.

Bron: Ann Carton, Blijft politiek een mannenzaak? In: M. Swyngedouw, J. Billiet, A. Carton, R. Beerten, *Kiezen is verliezen. Onderzoek naar de politieke opvattingen van Vlamingen*. ACCO, Leuven, 1993, blz. 162-184.

	politieke belangstelling					
	mannen			vrouwen		
	laag	midden	hoog	laag	midden	hoog
politieke machteloosheid						
hoog	0.54	0.34	0.12	0.76	0.19	0.05
midden	0.40	0.38	0.22	0.56	0.33	0.11
laag	0.19	0.38	0.43	0.31	0.43	0.26
onderwijs						
laag	0.43	0.36	0.21	0.62	0.27	0.12
midden	0.29	0.39	0.32	0.51	0.36	0.12
hoog	0.23	0.41	0.36	0.36	0.47	0.17
rolopvatting						
niet-traditioneel	0.31	0.36	0.32	0.46	0.39	0.15
traditioneel	0.37	0.38	0.25	0.61	0.28	0.11

Politieke vertegenwoordiging

Ik gebruik een tweede schema (zie tabel 2, blz. 28), dat ik leen uit het onderzoek van Monique Leijenaar. Zij ontleedde de factoren die van invloed zijn op de verschillende fasen van het proces van recrutering en selectie van de politieke vertegenwoordigers. Zij groepeerde die factoren onder de verzamelingen individuele kenmerken en institutionele kenmerken. Die tweedeling vul ik zelf verder aan met een derde factor over de groepscultuur van vrouwen en mannen.

Individuele en structurele factoren

Laten wij beginnen met de individuele kenmerken. Zij worden opgedeeld in structuurgebonden, situatiegebonden en psychologische factoren die voortspuiten uit de socialisatie van vrouwen en mannen. Het wordt snel duidelijk dat er tussen die factoren onderling een verband aanwijsbaar is. We vinden twee structurele factoren die de individuele vrouwen beïnvloeden in hun politieke belangstelling: de heersende opvattingen over de sexerollen en het onderwijs dat zij genoten hebben.

De sexerollen in de samenleving zijn aan het verschuiven. Er wordt volop geëxperimenteerd

met nieuwe rollen en er is ook heel veel rolverwarring bij mannen en vrouwen. Dat komt omdat rolmodellen heel diep in onze cultuur zijn ingebed. Het opvoedingsproces en de rolmodellen die tijdens dat proces gehanteerd worden, brengen vrouwen en mannen nog steeds andere waarden bij. Voor vrouwen worden andere ideaalbeelden gebruikt dan voor mannen. We vinden in de groep vrouwen bovendien per leeftijdsgroep grote verschillen in dat verband. Oudere vrouwen hebben zich veel meer het traditionele sexerollenpatroon eigen gemaakt. Ze hadden bovendien beduidend minder kans om langer te studeren. Hogerop is gebleken dat die twee elementen een negatieve invloed hebben op het peil van de politieke belangstelling. Het is dan ook makkelijk hun lage politieke betrokkenheid uit te leggen.

Bij de middengroep van vrouwen is er meer verscheidenheid. De vrouwen met een diploma kozen vooral voor een traditioneel vrouwelijke richting, ook al komen zij in een grotere waaier van beroepen terecht. Ze werken in functies die doorgaans minder vertegenwoordigd zijn bij de politieke mandatarissen, zoals secretariaatswerk, welzijnswerk en verpleging. Die veeleer vrouwe-

Tabel 2

Het proces van recrutering en selectie.

Bron: Monique Leijenaar, Onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van vrouwen. In: *Acta Politica*, 1990/3, blz. 303-324.

van kiezer tot gekozen			
passief kiesgerechtigden	verkiesbaren	kandidaten	politieke vertegenwoordigers
recrutering		selectie	verkiezing
1. institutionele factoren - mogelijkheden voor vrouwen om in de openbare sfeer te treden 2. individuele factoren - structurele - situationele - psychologische		3. institutionele factoren - kiesstelsels - selectieprocedures - mate van integratie vrouwen in de partij 4. individuele factoren - organisatiegraad - maatschappelijke ervaring - steun binnen partij	5. institutionele factoren - soort verkiezing - stemprocedure - benoemingsprocedure ministers - procedure voorkeurstemmen 6. individuele factoren - electorale aantrekkingskracht

lijke functies bieden minder beschikking over eigen tijd en inzet en garanderen minder onafhankelijkheid. Ze hebben minder sociale status. Ze bereiden ook minder voor op de functie van politica.

De jongvolwassen vrouwen die nu opgeleid worden of die afstudeerden tijdens de voorbije tien jaar, hebben de mannengroep op het vlak van studies ingehaald. Maar hun belangstelling en studiekeuze verschilt nog beduidend van die van hun mannelijke leeftijdsgenoten. Ze komen wel veel meer in kaderfuncties terecht, maar breken slechts langzaam door het glazen plafond dat het hoogste niveau afschermt. Bij hen is er wel een groter potentieel aan deskundigheid en ambitie aanwezig. Er kan bij hen ook een toenemende politieke betrokkenheid verwacht worden.

Kenmerken eigen aan de persoonlijke situatie

De persoonlijke situatie van veel vrouwen wijst op een grote belasting, met weinig ruimte voor veelzijdige engagementen. Vrouwen die een grote gezinsverantwoordelijkheid dragen, bv. omdat ze jonge kinderen hebben, omdat ze er

alleen voor staan, of omdat ze een partner hebben waar ze niet op kunnen rekenen voor het overnemen van zorgverantwoordelijkheid, zijn gehandicapt bij politieke ambitie.

Vrouwen die gezinsverantwoordelijkheid combineren met een beroep en met politieke inzet, worden driemaal belast. Er zijn bepaalde persoonskenmerken nodig om je met een dergelijke overbelasting te handhaven. Die kenmerken liggen niet zo voor de hand: een ijzersterke gezondheid, heel weinig behoefte aan slaap, een zeer groot concentratievermogen, in staat zijn om te leven in vakjes, waarbij je telkens slechts met één zaak tegelijk bezig bent. Een attente partner die de zaak zwaar ondersteunt, is uiteraard dé troef om dit huzarenstukje te presteren. Het is dan ook niet toevallig dat politica dikwijls alleenstaande vrouwen of vrouwen zonder kleine kinderen zijn.

Kenmerken door socialisatie

Vrouwen hebben in hun opvoeding geleerd te zorgen voor anderen. De rollen die ze aanleerden, de voorbeelden die ze zagen, zijn vooral gericht op het concrete gebeuren binnen groe-

pen mensen bij wie zij nauw betrokken worden. Vanuit hun situatie zijn vrouwen getraind op het combineren van meerdere interesses tegelijk. Het dagelijks combineren van verscheidene taken kunnen vrouwen doorgaans zeer goed. Mannen zijn er veeleer toe geneigd zich in één enkele taak te verliezen en de rest te vergeten. We kennen allemaal de verhalen over de melk die overkookt en het kind dat de vuilnisbak leeghaalt en de poes... terwijl vader zijn krant leest. Meestal wordt de eigenschap van vrouwen om veel tegelijk in de gaten te houden negatief geïdentificeerd. Men zegt dan dat vrouwen zich te weinig inzetten, zich te weinig concentreren en niet 'kiezen' voor... Nochtans houdt die bekwaamheid in wezen zeer positieve elementen in. Het is voor vrouwen een grote opgave om zoveel tegelijk in het oog te houden. Het brengt dan ook mee dat de focus van vrouwen tegelijk dichtbij en ruimtelijk veraf kan zijn. Veel vrouwen kunnen tegelijk rekening houden met veel praktische problemen en waken op de efficiëntie van wat ze doen en op het nuttig gebruiken van hun tijd. Dat zijn helemaal geen overbodige eigenschappen in de politiek. Ze druisen echter in tegen de gangbare politieke cultuur.

Vrouwen hebben het anderzijds soms moeilijk met theoretische discussies en lange termijnwerk, waarbij het resultaat op zich laat wachten. Door hun opvoeding en socialisatie hebben vrouwen meer affiniteit met het interpersoonlijke en zijn ze gevoelig voor de zachte waarden. Ze ontwikkelen vaardigheden die beter in het persoonlijke actieveld aan hun trekken komen en minder in de publieke arena. Ze zijn meer communicatief dan mannen, maar zij kregen de kans om die communicatieve vaardigheden vooral te oefenen in kleine groepen met een verbindende sfeer. Mannen met goede communicatievaardigheden leerden beter optreden voor grote groepen, waarin ze meer concurrentieel vaardig moeten zijn.

De meer agressieve aanleg van mannen, één van de weinige natuurlijke verschillen tussen de geslachten die wetenschappelijk bewezen zouden zijn, werkt een externe oriëntatie in de hand. Die oriëntatie werd vooral bevorderd in de opvoeding, die jongens stimuleert tot autonomie.

De agressie die vrouwen ook in zich hebben, werd door de socialisatie daarentegen geproblematiseerd. Door het taboe op sociale agressiviteit wordt hun ambitie veeleer afgeremd, onder druk van buitenaf of uit zelfbescherming. In extreme conflictsituaties kan dit soms leiden tot zelfdestructie.

Wat heeft dit alles met belangstelling voor politiek te maken? Heel veel, want uit het voorgaande kunnen we afleiden dat vrouwen zeer weinig politieke socialisatie meekrijgen tijdens hun opvoeding en hun volwassen leven. Het is helemaal niet toevallig dat de huidige politica dikwijls uit een 'politiek nest' komen, waarbij ze van jongsaf aan in de huiskring vertrouwd waren met politieke gespreksonderwerpen of met de syndicale strijd, omdat hun ouders - meestal hun vader - op dat terrein actief waren.

Naast de politieke socialisatie, die de basis kan leggen voor het ambiëren van een politiek ambt, is ook terreinverkenning nodig in verwante organisaties. In de jeugdbeweging, in sociaal-culturele verenigingen, als vakbondsmilitant of als lid van politieke partijen of bewegingen doet men ook politieke socialisatie en vaardigheden op. Maar ook daar zijn de mannelijke organisaties vaak politiek en sociaal strijdbaarder dan de vrouwelijke organisaties. We merken ook dat vrouwen in gemengde organisaties minder aan de bepalende functies en organen deelnemen, daardoor minder ervaring en zelfvertrouwen opdoen en ook minder nuttige maatschappelijke socialisatie doormaken. Een zeer duidelijk voorbeeld daarvan ervoeren de jongerenbewegingen die eerst een aparte werking hadden voor jongens en meisjes en die later versmolten. Op heel korte tijd verdwenen de meeste meisjes uit de leiding.

Vrouwen zijn zeer actief in de gezinswerking, in buurt- en opbouwwerk, in vormingswerk en in vrijwilligerswerk. De meeste van die activiteiten in de non profit-sector stralen echter minder beleidsprofessionalisme uit. Ze gelden minder als ervaringsterreinen voor de harde politiek, hoewel dat betwistbaar is. De non profit-sector is bij uitstek een sector die afhankelijk is van het overheidsbeleid. Het is echter ook een werkterrein dat over weinig geld beschikt en dat geen 'zicht-

bare' winst opbrengt. Werken in die sector is op een andere manier professioneel. Vrouwen die in die sector werken zijn ook vaak politiek bewust en denken kritisch. Dat klopt met het onderzoek van Ann Carton, waaruit bleek dat geëmancipeerde vrouwen met een roldoorbrekende visie beter scoren voor politieke belangstelling. Tot slot kunnen we uit de psychologische factoren als gevolg van de socialisatie de conclusie trekken dat vrouwen zich minder profileren op het openbare terrein, dat zij minder zichtbaar zijn en dat hun politieke ambitie wordt afgeremd. Vanuit die vaststelling is het een klein stapje om met veel partijleidingen te zeggen: 'er zijn geen vrouwen'. We kunnen het beter omdraaien en zeggen: 'er worden te weinig politiek geïnteresseerd vrouwen gevormd'.

Bij het selecteren van politiek geïnteresseerden, die een rol zullen spelen bij verkiezingen, speelt zuiver electorale berekening een grote rol. Figuren die bij het publiek bekend zijn, politici die reeds een mandaat uitoefenen, mensen uit grote organisaties, die door de leden gekend zijn, mensen die veel in aanraking komen met het publiek dragen de voorkeur weg. Het is dus niet moeilijk te begrijpen dat de psychologie en de situatie van vrouwen niet de ideale voorbereiding bieden voor een grote aantrekkingskracht bij het publiek. Een goede kandidaat moet eerst de tijd krijgen om een relatie met het publiek op te bouwen. De meeste vrouwen zijn voor traditionele partijen bij het begin niet interessant voor het winnen van stemmen. Men moet eerst in hen investeren eer zij kunnen renderen.

Institutionele factoren

Na de individuele kenmerken komen de institutionele factoren aan de beurt. Die worden gegroepeerd onder twee hoofdingen: de arbeidsorganisatie en de politicologische factoren.

Arbeidsorganisatie

De arbeidsorganisatie in de westerse samenleving is nog steeds gebouwd op een gezinstak voor vrouwen en een kostwinnerstak voor mannen. Hoewel vrouwen steeds op één of andere manier gewerkt hebben, is het pas sinds 1970 dat de deelname van vrouwen aan het arbeidsproces

in België sterk is toegenomen. Het fundamenteel onderscheid in verantwoordelijkheid blijft echter doorspelen in de tijdsbesteding, de statuten en het inkomen van werkende vrouwen. Dat vertaalt zich ook in een ver doorgedreven sexesegregatie in de beroepen. Vrouwen werken meer in de zachte sectoren die afgeleid zijn van de zorgarbeid, het lager en middelbaar onderwijs, de verplegende en verzorgende sector, de diensten aan personen, enz... Dat heeft een weerslag in de verschillen van beloning van vrouwen- en mannenwerk. De 'vrouwelijke' beroepen hebben minder status. De individuele kenmerken die uit die arbeidsverdeling resulteren kwamen hierboven reeds aan bod.

Politicologische factoren

Naast de omvattende, op sexesegregatie gebaseerde arbeidsopdeling zijn er nog heel wat meer institutionele factoren, eigen aan de politiek, die een evenredige deelname van vrouwen aan de politieke verantwoordelijkheid moeilijk maken. Het kiesstelsel kan een eerste belangrijke factor zijn. Het meerderheidsstelsel wordt volgens Monique Leijenaar in het algemeen beschouwd als nadelig voor vrouwen, omdat het hun huidige achterstand op maatschappelijk vlak bestendigt. Een vergelijkende studie van haar hand over het percentage vrouwelijke parlementsleden in 10 Europese landen en de Verenigde Staten, voornamelijk gebaseerd op gegevens uit 1986-1987, toont aan dat de vier Scandinavische landen, met een stelsel van evenredige vertegenwoordiging, tussen 34% en 29% vrouwen scoren, terwijl het percentage vrouwelijke parlementsleden onder de 10% blijft in landen met een meerderheidsstelsel. In België bleven vrouwen echter rond de 10% vertegenwoordiging hangen, niettegenstaande wij een stelsel van evenredige vertegenwoordiging kennen. Het verband is dus niet rechtlijnig, maar een complex gegeven. Wellicht is voor ons het late tijdstip waarop vrouwen het veralgemeend stemrecht kregen (1948) medebepalend voor het lage percentage vrouwelijke parlementsleden.

De selectieprocedures zijn een andere belangrijke factor. Vooral het ritssluiting-systeem (Agalev) en het hanteren van quota's bieden

grote kans op een vervrouwelijking van het politieke personeel. De ervaring van Noorwegen, waar het taboe op quota's reeds vroeg doorbroken werd, wijst heel duidelijk naar het belang van het opleggen van verplichte minima. Dergelijke systemen worden voornamelijk door het hoofdbestuur van een partij opgelegd. Wanneer de partijtop overtuigd is van het belang van de deelname van vrouwen aan het politieke leven, kan zij die maatregelen doordrukken. De weerstanden komen meestal van onderuit, waar de lokale beslissers meer belang hebben bij het handhaven van de zittende mandatarissen die in de uitoefening van hun ambt publieksbekendheid opgebouwd hebben.

De wijze van kiezen is ook belangrijk voor het al of niet verhogen van de kansen om als vrouw verkozen te worden. Het bestaan van lijststemmen of de praktijk van voorkeurstemmen hebben een verschillende impact op de volgorde van de personen die uiteindelijk gekozen worden. Nieuwkomers op minder goed gerangschikte plaatsen hebben er alle belang bij met een hoog aantal voorkeurstemmen over de kop van een hoger gerangschikte kandidaat te kunnen wippen, zoals bij ons vaak bij de gemeenteraadsverkiezingen gebeurt. Dezelfde nieuwkomers hebben het uiteraard veel moeilijker wanneer de verdeling van lijststemmen over de eerste kandidaten de voorafbepaalde rangorde van de kandidaten bekrachtigt, zoals in federale en regionale verkiezingen gebruikelijk is. In dat geval worden ze, als ze achteraan op de lijst staan, meestal niet verkozen; zelfs als ze meer stemmen halen dan kandidaten op verkiesbare plaatsen. Nieuwe kandidaten krijgen ook een betere kans wanneer het reglement oplegt dat kandidaten op nuttige plaatsen bij verkiezing hun mandaat niet mogen cumuleren met een ander reeds door hen uitgeoefend ambt. Als de kandidaat in kwestie kiest voor het behoud van zijn ambt, krijgt de eerste opvolger het nieuwe mandaat toegewezen. In België werd bewezen, vooral in de CVP, dat het bezetten van de opvolgersplaatsen door vrouwen een goede verkiezingstactiek was.

Culturele factoren

Groepen in de samenleving vertonen een ei-

gen cultuur. Het maakt niets uit of de groep groot is, bv. op maat van een land of een bedrijf, of zelfs de helft van de bevolking van een werelddeel, zoals bv. de groep vrouwen; of integendeel heel beperkt en klein is, zoals een dactylo-pool of een gezin. Er is een verschil tussen een open, gemakkelijk beïnvloedbare cultuur en een gesloten cultuur, die weinig voor verandering vatbaar is. Het is bekend dat de cultuur van een hiërarchisch functionerende organisatie vooral beïnvloed wordt van bovenaf. De top geeft de toon aan en bewaakt het imago, regelt de spelregels en de pikorde.

In de politiek is cultuur een belangrijk gegeven en dit op verschillende vlakken. Er zijn cultuurverschillen tussen de partijen. Die partijen functioneren meer of minder hiërarchisch; teren op traditie of zijn integendeel sterk in beweging. Daarnaast heeft men de cultuur van vertegenwoordigende lichamen, zoals het parlement, dat zijn eigen stijl, werkwijze en omgangsvormen heeft. Ook een gemeentebestuur heeft een eigen cultuur en die kan van gemeente tot gemeente erg verschillend zijn. Er zijn gemeenten die sterk gedomineerd worden door een burgemeester of door het schepencollege, er zijn er waar de oppositie een rol kan spelen, enz... Zolang het politieke personeel dominant uit één bevolkingsgroep bestaat, bv. autochtonen, Franssprekende Belgen of mannen, spreekt het voor zich dat de cultuur in het politieke milieu zal bepaald worden door deze dominante groep. Vertegenwoordigers van minderheidsgroepen, allochtonen, Vlamingen of vrouwen, hebben dan minder invloed. De token-theorie van Rosabeth Moss-Kanter is een bruikbare theorie om dat te staven.

De token-theorie

In haar boek *Men and Women of the Corporation* (1976) beschrijft Moss-Kanter haar bevindingen uit een onderzoek naar de invloed van minderheden in arbeidsorganisaties. Uit dat onderzoek bleek dat personen die behoren tot 'machtszwakke' minderheden - in haar onderzoek waren dat vrouwen of kleurlingen - onderhevig zijn aan negatieve invloeden, waardoor hun uitzonderingspositie bestendig wordt. Wanneer de minderheid echter tot een 'machts-

sterkere' groep behoort, is het effect voordelig. Denk maar aan de eerste mannelijke verplegers, die alom met 'dokter' werden aangesproken. Zij kwamen snel in een gezagspositie terecht. De eerste vrouwelijke dokters daarentegen liepen overal rond met hun badges met hun titel en hadden goed leesbare naamborden op hun deur en op hun bureau, en dan nog werden ze met de verpleegster verward.

De getalverhouding tussen de aanwezige leden van de dominante groep en die van de machtszwakke groep speelt een rol bij de problematiek. Hoe meer de verhouding naar een evenwichtige vertegenwoordiging tendeert, des te meer zal het negatieve effect verdwijnen.

Moss-Kanter hanteert drie trappen:

- een verhouding waarbij de minderheid onder de 15% blijft, die zij de token-positie noemt;
- een verhouding tussen 15% en +/-35% (of tilted-group);
- een evenwichtige verhouding vanaf 35% tot de helft.

In de tweede trap kan de minderheidsgroep geleidelijk aan invloed winnen, vanaf 35% kan zij ontsnappen aan de vertekening. Deze theorie is toepasselijk voor vrouwen in de politiek. In de token-positie worden vrouwen vooral als symbolen gezien en minder als individuen. Als vertegenwoordigsters van de groep vrouwen krijgen zij alle kenmerken en vooroordelen toegemeten die horen bij hun sexegenoten. Bovendien wordt in die situatie zowel het gedrag van de mannen als dat van de vrouwen beïnvloed. De mannen zullen geneigd zijn zich meer sexestereotyp op te stellen en zich sterker als mannengroep te profileren wanneer er slechts enkele vrouwelijke deelnemers meespelen. Daardoor zal hun gedrag soms traditioneel galant zijn tegenover hun vrouwelijke collega's of zal het veeleer macho-trekjes krijgen. De vrouwen van hun kant zullen geneigd zijn zich ofwel slaafs vrouwelijk en ondergeschikt te gedragen volgens de klassieke vrouwelijke rol ("Marie, we zijn aan de begroting, ga maar naar huis om de patatjes op te zetten"), ze kunnen ervoor kiezen zich rebels of extreem op te stellen ("met die feministen kan je niets aanvangen"), of ze kunnen zich extra inspanssen om vooral te ontsnappen aan het negatieve imago

van hun sexegenoten in het politieke spel. Bij alle drie de keuzes betalen ze een hoge prijs. Ofwel worden ze als verwaarloosbare groep opzij geschoven, ofwel worden zij door de drang zich extra te bewijzen de gegijzelden van de mannen-cultuur en moeten zij de vrouwensolidariteit en de verrijkende vrouwelijke inbreng opofferen.

Cultuur en werkstijl

Typend voor de mannelijke cultuur in de politiek zijn:

- het belang van hiërarchie en van procedures;
- de sterk concurrentiële opstelling, ook onderling tussen partijgenoten;
- de spreek- en vergaderstijl, het spreken is een vorm van territoriumgevecht en de vergadering is de arena;
- het vergaderen op uren die aangepast zijn aan mensen die vrijgesteld zijn van zorg;
- het vaak beslissend voor- en navergaderen in kleine comités, op café, op het voetbal, in mannenclubs, enz...
- het belang van de (mannen)netwerken.

Die stijl van werken ligt vrouwen niet zo erg. In die stijl presteren vrouwen dan ook doorgaans minder goed. Wanneer ze de stijl toch helemaal overnemen, halen ze een vrouw-onvriendelijk imago over zich, cf. 'the iron lady' of in goed Vlaams 'het man-wijf'. Ze bevestigen zich als niet-vrouw.

Toch ben ik ervan overtuigd dat vrouwen heel wat te leren hebben van mannen, zoals mannen ook heel wat kunnen leren van vrouwen. Het is niet zo dat er maar één goede stijl bestaat, het zijn veeleer de uitersten die minder efficiënt en minder democratisch zijn. Een goede dosis feminisering van de politieke mannen-cultuur zou de burger baat opleveren en de toegang tot de politiek voor vrouwen gemakkelijker maken.

Macht en invloed

Vrouwen gaan anders om met macht. Ze leren andere vormen van macht te gebruiken die beter passen in de vrouwencultuur, die vanuit de vrouwentraditie meer relationeel en cirkelvormig is, minder concurrentieel en hiërarchisch. Hoewel macht een neutraal begrip is en ieder persoon

deelt in vormen van macht en zeker in beïnvloeding van personen en processen, zijn die woorden min of meer taboe voor vrouwen. Ze worden geassocieerd met onvrouwelijk. Onderzoek wees uit dat de vormen van macht die vrouwen leerden te gebruiken, vormen van onrechtstreekse macht zijn, bv. door het gebruiken van persoonlijke relaties om iets te bekomen, of door vanuit hulpeloosheid een beroep te doen op hulp van anderen. Beide vormen van machtsverwerving hebben evenwel een negatieve bijklank omdat ze geassocieerd worden met machtszwakheid. Een belangrijke rechtstreekse vorm van macht die meer en meer voor vrouwen toegankelijk wordt, is de deskundigheidsmacht. Door hun specifiek werkterrein, door hun kennis en bekwaamheid, door hun grote inzet verwerven vrouwen deskundigheid die ook op het politieke werkveld zeer belangrijk is.

Drie vormen van rechtstreekse macht zijn veel meer eigen aan mannen: de macht om te belonen of te straffen, de gelegitimeerde macht en de referentiemacht. De laatste heeft te maken met het persoonlijk aanzien, de eerste twee hebben te maken met de functie die ze bekleden. Mannen hebben namelijk nog steeds veel meer maatschappelijk aanzien, veel meer sanctiebevoegdheid en veel hogere functies dan vrouwen. Dat zijn belangrijke bronnen van zogenaamde 'positieve' macht, omdat ze sociaal hoog worden aangeschreven.

De rangorde der waarden

In de feministische theorievorming is een discussie aan de gang. Er is een strekking die vooral gelijkheid met mannen nastreeft en er is een strekking die beklemtoont dat er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Bij de eerste groep vind je de strijdsters van het eerste uur, die opkwamen tegen de 'natuurlijke vrouwelijke aard en voorbestemming' als ratio onder elke discriminatie. Je vindt er ook de vrouwen die het gemaakt hebben en daarvoor hard en eenzaam hebben moeten knokken. Hun argumenten voor het gelijkheidsideaal zijn vooral van tactische aard. Bij de tweede strekking vind je de jongere groep al dan niet filosofisch geschoolde vrouwen, vaak met een zachte groene tint. Zij be-

klemtonen opnieuw het recht om anders te zijn en eisen respect op voor hun eigen aard en situatie. Vele vrouwen echter houden het bij een goed huwelijk tussen het vrouwelijke en het mannelijke in ieder mens.

Het probleem dat zich stelt met de verschillen tussen mannen- en vrouwencultuur is niet dat ze verschillend zijn of gedeeltelijk verschillend, maar wel dat onze maatschappij er op een ongelijke manier mee omgaat. In onze samenleving worden de mannelijke eigenschappen en cultuurwaarden hoger ingeschat dan de vrouwelijke. Het mannelijke wordt tot norm gemaakt, het vrouwelijke tot afwijking van de norm. De hele maatschappij-opbouw honoreert die over- en onderwaardering. Ook vrouwen staan onder druk om zich die ordening eigen te maken en er zich aan te onderwerpen. Vandaar dat heel wat vrouwen zich afzetten tegen het idee dat er verschillen zijn tussen mannen en vrouwen. Ze voelen aan dat het erkennen van verschillen kan aangegrepen worden om hen minder te waarderen. Vooral vrouwen die zich op gemengde werkterreinen begeven en die de concurrentiedruk ervaren om even goed of beter te presteren dan de mannelijke collega's hebben de neiging om zich af te zetten tegen het verschildenken. Zij vrezen namelijk dat zij via het verschildenken terug in de oude sexerollenpatronen zullen gedrongen worden.

Zolang wij er niet toe in staat zijn beide culturen als even waardevol te erkennen en zolang wij in de samenlevingsopbouw weigeren die gelijke waardering als uitgangspunt te nemen, zullen vrouwen het heel moeilijk hebben in de politiek. Feminisering van de politieke cultuur is dus wenselijk. Om dat te bereiken moeten er meer vrouwen deelnemen aan de politieke macht en invloed uitoefenen op het politieke milieu. Je kan onmogelijk gemakkelijk stappen met twee linkerschoenen. Het is aangewezen dat je een rechter- en een linkerschoen aantrekt om op stap te gaan. Dat geldt ook voor vrouwen en mannen; ze zijn gelijkwaardig en toch wat verschillend. Ze zijn beiden noodzakelijk. Daarom is paritaire democratie een utopische, maar zeer zinvolle eis.